

LUCYNA STANEK, BOGDAN CIUĆMAŃSKI*

Zachowania rekreacyjne dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim

Słowa kluczowe: czas wolny, zachowania rekreacyjne, młodzież szkolna

Streszczenie: Czas wolny, jako ważna kategoria aktywności życiowej współczesnych społeczeństw pojawił się dopiero w XIX wieku i odtąd jego wymiar i znaczenie rosną. Obecnie czas wolny interpretowany jest w wieloraki sposób. W rozumieniu potocznym traktuje się go jako czas, który wymaga racjonalnego i intencjonalnego zagospodarowania. Właściwie wykorzystany czas wolny przynosi wiele korzyści nie tylko osobistych, ale i społecznych, pozwala bowiem na utrzymanie zdrowia psychofizycznego, a zwłaszcza na wzbogacanie własnej osobowości i tożsamości. Kształtowanie potrzeb i postawy do aktywnego i sensownego spędzania czasu wolnego powinno zacząć się już w dzieciństwie, stąd też celem niniejszego opracowania jest próba określenia zachowań rekreacyjnych realizowanych w czasie wolnym dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim.

1. Wstęp

W wyniku przemian cywilizacyjnych czas wolny, który przez tysiąclecia był przywilejem nielicznych, w XX wieku stał się dobrem powszechnym, a jego właściwe wykorzystanie zaczęło urastać do rangi społecznego problemu (Kiełbasiewicz-Drozdowska, Siwiński (red.), 2001).

Czas wolny, bardziej niż praca jest dla człowieka obszarem samorealizacji i zarazem punktem odniesienia do różnych sfer aktywności życiowej. W pojęciu czasu wolnego zawierają się czynne i bierne relacje jednostkowe i społeczne związane ze

* Dr Lucyna Stanek – adiunkt, Katedra Teorii i Metodyki Gier Sportowych i Rekreacyjnych, Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie; dr Bogdan Ciućmański – adiunkt, Katedra Turystyki i Rekreacji, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie; starszy wykładowca, Katedra Teorii i Metodyki Gier Sportowych i Rekreacyjnych, Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie.

sferą duchową, moralnością, kulturą, działaniami i doznaniem poznawczymi oraz estetycznymi, relacjami społecznymi, zabawami, sportem, turystyką, czy też wypoczynkiem. A zatem, jest to zbiór bardzo zróżnicowanych zachowań, powiązanych z potrzebami ludzkimi. Co więcej, tak rekreacyjnie zorientowane tożsamości mają coraz większe przełożenie na podstawy i wartości obecne w życiu prywatnym i zawodowym. Postrzeganie innych sytuacji społecznych i zachowanie się w nich staje się podporządkowane sferze wartości nabytych w czasie wolnym i w tym sensie czas wolny wywierać może zgeneralizowany wpływ na wzorce życia społecznego. Pełna i świadoma realizacja indywidualnych potrzeb urosła zatem do wieloaspektowego problemu, którego rozwiązanie będzie możliwe, gdy każda jednostka podejmując decyzję o treści czasu wolnego, uświadomi sobie jej znaczenie. W czasie wolnym intencjonalnie i właściwie wykorzystanym realizuje się różnorodne potrzeby w perspektywie indywidualnej i zbiorowej. Między innymi (Kwilecka, Brożek, 2007, s. 66–73):

- potrzebę odnowy (regeneracji) sił fizycznych i psychicznych,
- potrzebę udziału w rozrywce i zabawie,
- potrzebę uczestnictwa w kulturze,
- potrzebę otrzymywania i wymiany informacji,
- potrzebę refleksji i kontemplacji.

Wskazane wyżej wartości i znaczenie czasu wolnego mają fundamentalne znaczenie w życiu każdej kategorii społecznej. Należy jednak zwrócić szczególną uwagę na jego wychowawczą funkcję w swoistym środowisku społecznym, jakie stanowi młodzież szkolna. W całym obszarze czasu wolnego wyróżnia się różne, ważne aspekty wychowawcze, które związane są z jego funkcjami i bezpośrednio z nich wynikają. Przykładowo, Matias wyróżnił następujące aspekty czasu wolnego (*Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, 2003, s. 561–562):

– **Aspekt socjologiczny** – informujący o tym, że dziecko powinno swój wolny czas spędzać w grupie rówieśniczej, bowiem czas spędzony samotnie uniemożliwia mu bardzo ważną rzecz, mianowicie porównanie własnego postępowania i swoich czynów z innymi.

– **Aspekt psychologiczny** – w którym zwraca się uwagę na fakt, iż intensywnie rozwijająca się psychika dziecka wymaga wciąż nowych bodźców, wrażeń. Dziecko pragnie samodzielnie poszukiwać interesujących je rzeczy, czy zjawisk. W miarę rozwoju odkrywa i krystalizuje osobiste zamiłowania, próbuje samodzielnie określić swoje zainteresowania i uzdolnienia. W zajęciach wolnoczasowych duże znaczenie ma rozrywka, potrzeba odczuwania przyjemności i zadowolenia po trudach nauki, wysiłku umysłowego. Radość z zabawy przynosi odprężenie fizyczne i psychiczne, a kiedy jest umiejętnie i rozumnie kierowana, wnosi do dziecięcej aktywności elementy wychowawcze i kształcące, które przyczyniają się do prawidłowego rozwoju.

– **Aspekt pedagogiczny** – podkreśla wartość pedagogiczną czasu wolnego, polegającą na stwarzaniu sytuacji, w których dzieci i młodzież objawiają aktywność

i umiejętność organizowania sobie zajęć wykraczających poza program ich codziennych obowiązków, a występujących jako odrębne, wolne momenty dnia, które należy sensownie zagospodarować. W wolnym czasie dzieci i młodzież mają także szansę na przejawianie własnej inicjatywy i samodzielności. Niezmiernie istotnym elementem pedagogicznych aspektów czasu wolnego jest również budzenie świadomości dziecka do rozumienia konieczności samowychowania, samorealizacji i stałego podnoszenia swoich umiejętności oraz ich doskonalenia.

Dzieciństwo i młodość to okresy, kiedy młody człowiek rośnie, rozwija się i zdobywa przede wszystkim nowe doświadczenia. Dziecko rozpoczynając naukę w szkole uczy się zrozumieć uczucia i potrzeby innych, kształci swoją osobowość i próbuje przystosować do istniejących warunków. W tym okresie dziecko kształtuje swój system wartości moralnych, którymi będzie kierowało się do końca życia. Jest to również okres wielu zmian zarówno w wyglądzie, jak i w zachowaniu, dlatego też dzieci chcą naśladować swoich rówieśników. Na tym etapie zachodzą zmiany w wielu aspektach życia. Zmiany te zaczynają się tuż po wstąpieniu w mury szkoły. Dziecięce przyjaźnie są bardzo istotne w procesie dorastania, ponieważ budują kontakty międzyludzkie. Dzieci w ten sposób nabywają umiejętności wejścia w życie społeczne. Dzięki kontaktom z rówieśnikami stają się pewnymi siebie osobami, śmiałymi, ale także rozwijają swoje poczucie humoru, negocjują oraz uczą się kompromisu (*Świat człowieka: encyklopedia*, 2006, s. 196–197).

Dzieci i młodzież szkolna nie potrafią same zorganizować czasu wolnego w sposób właściwy i społecznie pożądany. Problem tkwi głównie w rodzinnych wzorcach spędzania czasu wolnego. Rodzice bardzo często nie kształtują potrzeb i nie utrwalają nawyków aktywnego wypoczyniania. Taki stan rzeczy wynika głównie z braku świadomości, że poprzez ruch dziecko może i powinno zdobywać nowe umiejętności, uczyć się stawiać sobie cele, podejmować decyzje, a także oceniać swoje postępy, poznawać możliwości i umiejętnie eliminować własne słabości.

Mając powyższe na uwadze, kształtowanie potrzeb i postawy do aktywnego spędzania czasu wolnego bezwzględnie należy rozpocząć już w dzieciństwie, gdyż umożliwi to prawidłowy rozwój sprawności zarówno psychicznej, jak i fizycznej młodego człowieka (Kiełbasiewicz-Drozdowska, Siwiński (red.), 2001, s. 13).

2. Cel, metoda badań i materiał badawczy

Celem badań była próba określenia zachowań rekreacyjnych młodzieży szkolnej na wsi, realizowanych w czasie wolnym. Badania miały dostarczyć informacji o ilości czasu wolnego, jaki dzieci i młodzież gimnazjalna mają do dyspozycji, co najchętniej wówczas lubią robić, a także, czy rodzice interesują się tym, jak ich dziecko spędza swój wolny czas.

W związku z tym sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Czy badani uczniowie dysponują czasem wolnym po wypełnieniu obowiązków szkolnych i nauki w domu?

2. Z jaką częstotliwością uprawiają sporty rekreacyjne?
3. Jakie formy spędzania czasu wolnego preferują respondenci?
4. Czy rodzice interesują się, w jaki sposób ich dzieci spędzają czas wolny?

Procedura badawcza była ściśle związana z tematyką pracy i jej założeniami badawczymi, jak również odmienną strukturą i specyfiką populacji, którą stanowili uczniowie wybranej szkoły podstawowej oraz gimnazjum.

W pracy zastosowano, jako technikę sondażu, ankietę audytoryjną, która polega na pisemnym wypełnieniu przez badanych specjalnie przygotowanych kwestionariuszy. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, który jest podstawowym narzędziem w metodach badania opinii, będącym zbiorem pytań sformułowanych w odpowiedni sposób, tak, aby respondenci udzielili odpowiedzi (Gołębski (red.), 2002).

Badania przeprowadzono w szkole podstawowej oraz gimnazjum w Czańcu, w czerwcu w 2009 roku. Ankietowani to uczniowie ostatniej, szóstej klasy kształcenia podstawowego i trzeciej klasy gimnazjum. Badania ankietowe przeprowadzono w czasie przerw w obowiązkowych zajęciach lekcyjnych. Ankietowanie nadzorowane było osobiście przez osobę badającą. Badaniu poddano 92 uczniów. Uzyskany podczas badań materiał empiryczny został poddany opracowaniu ilościowemu. Z ogółu badanych 52% stanowili chłopcy, natomiast 48% to dziewczęta. Młodsza kategorię respondentów – uczniów szkoły podstawowej (SP) reprezentowało 45% ogółu badanych, natomiast starszych ankietowanych – uczniów gimnazjum – 55%.

3. Wyniki badań

Analizę uzyskanych w toku badań danych rozpoczęto od ustalenia istnienia dodatkowych obowiązków, jakimi obarczeni są respondenci, poza obowiązkiem szkolnym oraz nauką w domu.

Tablica 1

Obowiązki respondentów poza uczęszczaniem do szkoły i nauką w domu – według typu szkoły (w %)

Kategoria odpowiedzi	Typ szkoły		Liczebność kategorii	
	Szkoła Podstawowa	Gimnazjum	Szkoła Podstawowa	Gimnazjum
Tak	85,8	100	42	50
Nie	14,2	0		
Razem	100	100	92	

Źródło: opracowanie własne.

Z tablicy 1 wynika, że blisko 86% uczniów Szkoły Podstawowej oraz wszyscy gimnazjaliści mają obowiązki pozaszkolne. Taka sytuacja z całą pewnością ma ścisły związek z życiem w środowisku wiejskim respondentów i wiąże się z dodatkowymi pracami w gospodarstwie rolnym.

Ze szczegółowych informacji wynika, że 50% młodszych respondentów deklaruje pomoc w prowadzeniu domu, a 28% opiekę nad młodszym rodzeństwem. Inny rodzaj obowiązków wskazało około 40% ankietowanych. Dziewczęta najczęściej wymieniały pomoc w ogrodzie i dodatkowe zajęcia, jak np. opieka i zajmowanie się zwierzętami domowymi. Chłopcy natomiast wskazywali, iż do ich obowiązków należą: koszenie trawy, zajmowanie się zwierzętami domowymi, drobne prace domowe, czy też pomoc sąsiadom.

Tablica 2

Częstotliwość uprawiania sportu rekreacyjnego – według typu szkoły i płci (w %)

Kategoria odpowiedzi	Typ szkoły				Liczebność kategorii	
	Szkoła Podstawowa		Gimnazjum		Szkoła Podstawowa	Gimnazjum
	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy		
Tak, systematycznie	4,8	33,3	20	32	42	50
Tak, sporadycznie	33,3	14,3	4	12		
Nie	4,8	9,5	28	4	92	
Razem	100		100			

Źródło: opracowanie własne.

Tablica 2 wskazuje, iż w przypadku Szkoły Podstawowej bardzo duża część badanych osób – 85,7% uprawia sport rekreacyjny systematycznie bądź sporadycznie. Mając na uwadze starszych respondentów dane nie są już tak optymistyczne, bowiem taką odpowiedź zaznaczyło blisko 70% populacji. Brak pozalekcyjnej aktywności fizycznej może być skutkiem trudnego dojazdu do miejsc prowadzonych zajęć, czy wręcz brak tychże. Mniejsze zainteresowanie aktywnością fizyczną może wynikać również z tego, iż uczniowie przeznaczają wolny czas na naukę.

Z danych zawartych w tablicy 3 wynika, że uczniowie szkoły podstawowej najczęściej preferują bierne formy spędzania czasu wolnego – grę na komputerze 47,5% (z czego 38% to chłopcy, 19% stanowią dziewczęta), oraz oglądanie TV i słuchanie radia (38,3%), w tym 29% – chłopcy, zaś 23,8% to dziewczęta. Nieco mniej, bo 30% ogółu preferuje towarzyskie spotkania z przyjaciółmi, jeszcze mniej (23,8%) przebywanie lub wspólny wyjazd z rodziną. Mając na uwadze czynne formy sportowo-rekreacyjne, jedynie co czwarty ankietowany (26,4%) deklaruje uczestnictwo w tego typu zajęciach (w tym 24% to chłopcy, 4,8% – dziewczęta).

T a b l i c a 3

Preferowane formy spędzania czasu wolnego przez uczniów szkoły podstawowej – według płci (w %)

Szkoła Podstawowa	Płeć		Razem
	Dziewczęta	Chłopcy	
Przebywanie lub wspólny wyjazd z rodziną	14,3	19	23,8
Towarzyskie spotkania z przyjaciółmi	23,8	14	30
Wyjście do dyskoteki	4,8	14	9,4
Czytanie książek, czasopism lub gazet	9,5	0	9,5
Oglądanie TV i słuchanie radia	23,8	29	38,3
Gra na komputerze	19	38	47,5
Uczestnictwo w imprezach organizowanych przez szkołę lub bibliotekę	9,5	14	16,5
Spacerowanie bez celu po mieście	4,8	0	4,8
Uczestnictwo w zajęciach sportowych i rekreacyjnych	4,8	24	26,4
Uprawianie działki	0	9	9
Kino, teatr itp.	4,8	0	4,8
Imprezy organizowane przez Kościół	0	0	0
Wyjście w gronie przyjaciół	9,5	0	9,5
Inne, (jakie?)	0	9	9
Liczebność kategorii	18	24	42

U w a g a: Dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Dane procentowe zawarte w tabelicy 4 pokazują, że gimnazjaliści wolny czas spędzają w sposób bierny, zwłaszcza na oglądaniu telewizji (25% ogółu) i grze na komputerze (26%). Natomiast, podobny odsetek badanych uczniów (24%), spędza swój wolny czas w sposób aktywny. Wyniki pokazują, że 20% dziewcząt i 28% chłopców znajduje jednak czas na regularne uprawianie aktywnych form sportowo-rekreacyjnych.

Wśród tzw. innych, sporadycznie uprawianych form spędzania czasu wolnego, 12% dziewcząt i 16% chłopców wskazało na uczęszczanie na basen, czy jazdę na rowerze.

Tablica 4

Preferowane formy spędzania czasu wolnego przez uczniów gimnazjum według płci (w %)

Gimnazjum	Płeć		Razem
	Dziewczęta	Chłopcy	
Przebywanie lub wspólny wyjazd z rodziną	4	4	4
Towarzyskie spotkania z przyjaciółmi	8	12	10
Wyjście do dyskoteki	4	4	4
Czytanie książek, czasopism lub gazet	8	8	8
Oglądanie TV i słuchanie radia	26	24	25
Gra na komputerze	20	32	26
Uczestnictwo w imprezach organizowanych przez szkołę lub bibliotekę	8	4	6
Spacerowanie bez celu po mieście	8	16	12
Uczestnictwo w zajęciach sportowych i rekreacyjnych	20	28	24
Uprawianie działki	0	0	0
Kino, teatr itp.	4	8	6
Imprezy organizowane przez Kościół	8	8	8
Wyjście w gronie przyjaciół	4	8	6
Inne, (jakie?)	12	16	14
Liczebność kategorii	26	24	50

U w a g a: Udziały procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Na pytanie o wizję wypoczynku w przyszłości, większość ankietowanych chciałaby spędzać czas wolny w sposób aktywny. Dziewczęta najczęściej podkreślały potrzebę kontaktu z przyjaciółmi, podróżowania po świecie, korzystania z różnorodnych obiektów rekreacyjnych, oraz możliwość spędzania tego czasu w gronie rodzinnym. Chłopcy swój czas najchętniej przeznaczyliby na spotkania z rówieśnikami, na przynależność do klubów sportowych i rekreacyjnych, deklarowali także uprawianie sportów, takich jak pływanie, nurkowanie czy snowboard. Uczniowie obu płci wymienili również wiele innych form aktywnego spędzania czasu wolnego w przyszłości, ale równie często deklarowali i bierne formy, jak oglądanie telewizji, czy wypadki do kina w gronie rodziny.

Informacje dotyczące zainteresowania się rodziców spędzaniem wolnego czasu przez ich dzieci ujęto w tablicy 5.

Tablica 5

Zainteresowanie rodziców sposobem spędzania czasu wolnego przez ich dzieci – według typu szkoły (w %)

Kategoria odpowiedzi	Typ szkoły				Liczebność kategorii	
	Szkoła Podstawowa		Gimnazjum		Szkoła Podstawowa	Gimnazjum
	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy		
Tak, zawsze	9,5	28,6	20	16	42	50
Tak, ale tylko od czasu do czasu	14,4	19	24	28		
Nie, raczej ich to nie interesuje	19	9,5	8	4	92	
Razem	100		100			

Źródło: opracowanie własne.

Okazuje się, że 28,5% rodziców uczniów młodszych, tj. szkoły podstawowej zupełnie nie interesuje się ich czasem wolnym, co powinno skłaniać do głębszej refleksji, mając na względzie wartość wychowawczą czasu wolnego. W gimnazjum sytuacja przedstawia się nieco lepiej, ponieważ jedynie 12% rodziców nie interesuje się i nie kontroluje czasu wolnego swoich dzieci.

4. Podsumowanie i wnioski

Problematyka związana z realizacją zachowań dzieci i młodzieży w czasie wolnym stanowi ważny aspekt życia zarówno w perspektywie indywidualnej, jak i zbiorowej. Wymiar wychowawczy i pedagogiczny czasu wolnego jest nie do przecenienia w aktywności życiowej młodego pokolenia.

Analiza uzyskanego w toku badań własnych materiału źródłowego na temat zachowań rekreacyjnych młodzieży szkolnej na wsi realizowanych w czasie wolnym pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. Większość respondentów, bo aż 85,8% uczniów SP i 100% gimnazjalistów poza uczęszczaniem do szkoły i nauką w domu ma obowiązki domowe, a zatem dysponuje niewielką ilością czasu wolnego, który może być przeznaczony na rozwój własnych zainteresowań.

2. Sport rekreacyjny systematycznie lub sporadycznie uprawia 85,7% uczniów szkół podstawowych oraz 68% gimnazjalistów.

3. Spośród różnych form spędzania czasu wolnego badani uczniowie SP w większości preferują bierne formy, tj. grę na komputerze (47,5%), oglądanie telewizji

(38,3%). Analogicznie gimnazjum – 26% i 25%. Mniejszy odsetek uczniów (26,4%) oraz 24% gimnazjalistów uczestniczy systematycznie w zajęciach sportowo-rekreacyjnych.

4. Badania pokazują, że zdecydowana większość rodziców zawsze, bądź sporadycznie interesuje się aktywnością własnych dzieci w czasie wolnym. Niepokojący jest jednak fakt, że w przypadku młodszych respondentów, uczniów SP, potrzebujących większej kontroli i wsparcia przy wyborze zajęć, 28,5% rodziców nie interesuje się w ogóle sposobem spędzania czasu wolnego przez ich dzieci.

Bibliografia

- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. 2003. Tom I. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Świat człowieka: encyklopedia*. 2006. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 978-83-01-14775-4.
- Gołębowski (red.). 2002. *Kompendium wiedzy o turystyce*. Warszawa – Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 83-01-13617-0.
- Kiełbasiewicz-Drozdowska I., Siwiński W. (red.). 2000. *Teoria i metodyka rekreacji*. Poznań: Wyd. AWF. ISBN 83-86336-89-7.
- Kwilecka M., Brożek Z. 2007. *Bezpośrednie funkcje rekreacji*. Warszawa: Almamere – Wyższa Szkoła Ekonomiczna. ISBN 978-83-60197-37-0.

Recreational Activities of Children and Young People in the Rural Environment

S u m m a r y: Leisure time, as an important category of active life of modern societies, emerged only in the nineteenth century and since then its dimension and importance has been growing. Nowadays, free time is interpreted in different ways. Commonly it is treated as the time which requires rational and intentional planning. Free time which is properly used brings many benefits, not only personal but also social, as it allows for the maintenance of mental and physical health and especially for the enrichment of one's own personality and identity. Forming the needs and the right attitude to active and meaningful leisure time activities should already be initiated in childhood, hence the aim of this paper is to attempt to determine the behavior of recreational leisure activities of children and young people in rural areas.

K e y w o r d s: leisure time, recreational activities, school children
